

Programrapport 2017

Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger/SAMKUL

Programmets overordnede mål og formål

SAMKULs hovedmål er å finansiere forskning om de kulturelle forutsetningene for dagens samfunn og samfunnsutvikling. Forskningen skal styrke og utvide kunnskapsgrunnlaget for å gjøre samfunnet bedre rustet til å møte store utfordringer.

Gjennom forskning av høy kvalitet på de brede tematiske områdene Menneske og natur, Teknologi og materielle omgivelser og Kunnskap, velferd og mangfold, har programmet satt seg fore å støtte særlig humanistiske forskningsmiljøer som vil studere sentrale samfunnsutfordringer. Av dette følger arbeid for å integrere humaniora- og kulturperspektiver i nasjonalt prioriterte forskningsområder og en viss prioritering av midler til å delta i felles utlysninger med andre programmer for å utvide forskningstemaer og -perspektiver i disse. Å styrke kulturforskningens relevans og aktualitet er sentralt, og programmet prioriterer dermed en aktiv forskningsformidling. Programmet er løpende og målene er slik sett uten en bestemt tidshorisont.

Sammendrag av aktivitet, måloppnåelse og planer framover

I løpet av 2017 har 33 forskningsprosjekter og ni forskernettverk vært i aktivitet, bl.a. på temaer som religion, vitenskap, innvandring, tilhørighet, medier, hav, familie, helse og aldring, natur og nasjonale minoriteter. Dette viser god måloppnåelse når det gjelder å støtte høykvalitets kulturforskning på sentrale samfunnsområder, og ved at humanistiske fagmiljøer er dominerende i porteføljen.

Programplanen ble i 2017 revidert og gjort strammere og tydeligere når det gjelder mål, forventede resultater og virkninger og indikatorer for måloppnåelse, mens tematiske og faglige prioriteringer ligger fast. En detaljert handlingsplan for 2018-20 ble også vedtatt, hvor det sentrale er de tematiske prioriteringene i framtidige utlysninger og at det settes av minst 35 mill. kr til å delta i samarbeidsutlysninger med andre programmer. I tråd med dette ble samarbeidet rundt by- og klimaforskning videreført i 2017, og dialog er etablert med BIONÆR. IKTPLUSS delfinansierer SAMKULs utlysning av nettverksmidler med tematisk prioritering Teknologi og materielle omgivelser.

SAMKUL er sentral i Forskningsrådets oppfølging av Regjeringens humanioramelding – arbeid som bidrar til å nå målet om styrke humaniora og kulturperspektiver. Et eksempel er Forskningsrådets forslag om "Kulturelle og globale endringer" som et nytt område i Langtidsplanen for forskning. I 2017 vedtok Forskningsrådet en budsjettvekst på 25 mill. kr til SAMKUL fom. 2019, noe som gjorde at rammene i framtidige utlysninger og innsatsen mot andre programmer for å styrke kulturdimensjonen kunne økes. SAMKUL bidro til oppmerksomhet rundt humaniora ved å arrangere et godt besøkt møte om "Humaniorameldingen hva nå?". SAMKULs profil og virksomhet synes synlig og kjent i humanistiske og andre relevante miljøer.

Som et av tiltakene i Regjeringens Handlingsplan mot antisemittisme fikk SAMKUL i 2017 midler fra KD og KMD til å lyse ut stipendiatstillinger til "forskning om forebygging av antisemittisme og gruppebaserte fordommer i skolen". Av 25 søknader ble fire innvilget, med hver to stipendiater, til

sammen 27 mill. kr. Ansvar for forskning om nasjonale minoriteter er også lagt til SAMKUL, og her ble 18 mill. kr lyst ut. Tre av ni innkomne søknader ble innvilget og prosjektene startet høsten 2017.

For å bidra til målet om kulturforskningens relevans og anvendelse – dens *impact* – er satsingen på formidling videreført. I 2017 ble fire nye tiltak i prosjektregi igangsatt, støttet av programmet med 1,5 mill. kr. Prosjektene rapporterer også i 2017 om en høy aktivitet i allmenn- og brukerrettet formidling, mange medieoppslag o.l., noe som er viktig – og positivt.

14 forskningsprosjekter ble avsluttet i 2017, i tillegg til ti nettverks- og seks formidlingsprosjekter. I den forbindelse er det negativt at antallet vitenskapelige publikasjoner viser en klar nedgang målt mot 2016. Samtidig antas resultatindikatorer for 2016 å inneholde visse feilregistreringer.

I 2018 vil SAMKUL gjennomføre to søknadsbehandlinger og ellers videreføre samarbeidet med andre satsinger i Forskningsrådet, for å styrke humaniora- og kulturperspektiver generelt og konkret i utlysninger og programplaner. Programstyret anser at en fortsatt satsing på god formidling av prosjektenes relevans og resultater er viktig for å lykkes med dette.

Programmets inntekter er tilfredsstillende, tross store oppgaver og ambisiøse mål. Budsjettvekst vil kunne styrke innsatsen overfor andre programmer i Forskningsrådet, øke deltakelsen med midler i utlysninger o.l. for å gi større tyngde til arbeidet med følge opp Humaniorameldingen og integrere temaer, fag og perspektiver fra humaniora i utfordringsdrevet forskning. Et eksempel er 11,5 mill. kr til et kulturforskningsprosjekt ved UiT, om sosialt og kulturelt bærekraftige byer fra Forskningsrådets bysatsing. SAMKUL gikk inn med ti mill. kr i denne samarbeidsutlysningen, og slik sikret etterspørselen også etter også sosiale og kulturelle dimensjoner i byforskningen.

Beskrivelse og vurdering av aktivitet, måloppnåelse og planer framover

Resultater, virkninger og effekter

Programmet gjennomførte på meget kort tid våren 2017 to effektive søknadsbehandlinger, innenfor Antisemittisme og gruppebaserte fordommer i skolen og Nasjonale minoriteter. H.h.vis fire og tre prosjekter fikk midler, og minoritetsprosjektene startet allerede høsten 2017. De sistnevnte styrker SAMKUL som relevant og aktuelt kulturforskningsprogram, med humaniora som sentralt fagområde.

SAMKUL har i 2017 ikke hatt ordinær søknadsbehandling innenfor programmets egne prioriterte områder. Første utlysning i handlingsplanen, med prioritert område Menneske og natur, ble imidlertid iverksatt, og til fristen 22.11. kom det inn 67 søknader. Ut fra en foreløpig analyse av søknadene, synes det som om flere nye miljøer har meldt seg på, og det er positivt.

Tallene for vitenskapelige publikasjoner viser en overraskende nedgang sammenliknet med 2016, men med tanke på antallet aktive forskningsprosjekter (ca. 30) er totalt 90 publikasjoner likevel tilfredsstillende. Nedgangen, eller deler av den, kan bero på feilregistreringer i 2016 og tidligere. Før man kan trekke konklusjoner og iverksette tiltak, må man se om denne trenden fortsetter i 2018.

Prosjektene rapporterer om fortsatt utstrakt formidlingsvirksomhet, særlig publikasjoner og foredrag rettet mot målgrupper. Dette er forventet, da mange prosjekter nylig er avsluttet og at programmet vier formidling og målgruppetenkning o.l. stor oppmerksomhet, jf. at midler til gode ideer stilles til prosjektenes rådighet. Slik aktivitet er helt sentral for å nå målet om "at forskningen i størst mulig grad sirkuleres og tas i bruk". Et eksempel er den SAMKUL-finansierte TV-dokumentaren "Nevrasteni og det moderne samfunn" fra 2017, som framover vil bli vist på NRK2 over 30 ganger. Filmen er

basert på et medisins- og kulturhistorisk prosjekt om diagnosen nevrasteni, som i retrospekt kan sees på som forrige århundreskiftes "svar" på våre dagers utbredelse av ME, fibromyalgi og utbrenthet.

Store deler av SAMKUL-forskningen adresserer sentrale samfunnsutfordringer, i tråd med målet om å integrere humaniora- og kulturperspektiver i nasjonalt prioriterte forskningsområder. Et eksempel er det tverrfaglige og komparative prosjektet "Frogs, fuel, finance or food? Cultures, values, ethics, arguments and justifications in the management of agricultural land" – hva skal den knappe ressursen matjord brukes til? Når ulike interesser i forvaltningen av matjord, som økonomisk spekulasjon, industriell utnyttelse eller naturvern, er i konflikt med hverandre, blir forskjellige ressurshierarkier kulturelt konstruert. Prosjektet argumenterer for at beslutningsaktører må innta en bred tilnærming til hvordan matjordressursen kan forvaltes, og at man inkluderer dimensjoner som etikk, moral og ansvar – og ikke bare økonomisk vekst og menneskelig velstand. Slik komplementerer og utfordrer prosjektet de dominerende finansielle og økonomiske ideologier og praksiser i jord- og arealbruksfeltet – og er slik et eksempel på det SAMKUL omtaler som å utvide kunnskapsgrunnlaget for samfunnsmessige veivalg.

Hvorvidt dette og andre prosjekter gir politisk-praktiske virkninger og samfunns effekter er vanskelig å måle, men de viser hvordan forskning med humaniora som sentral premissleverandør leverer relevant kunnskap til håndteringen av samfunnsutfordringer. Dette bidrar til å åpne forskningsområder for mer tverrfaglighet og større innslag av humaniora- og kulturperspektiver.

Tema-, fag, sektor- og næringsområder

SAMKUL skal særlig stimulere humanistiske fagmiljøer til å engasjere seg i utfordringsdrevet forskning, noe som kommer til uttrykk i de tre prioriterte forskningsområdene. Fra programmets tre første bevilgningsrunder (2012, 2014 og 2016) har prosjektporteføljen et visst tematisk tyngdepunkt innenfor Kunnskap, velferd, mangfold – særlig det siste. Når det gjelder innsatsen fordelt på LTP- og andre temaområder, så er innsatsen i all hovedsak konsentrert på Kultur (81 prosent), samt Velferd, arbeidsliv og migrasjon (16 prosent). Det er lite som er merket med klima, miljø, mat, medisin og helse og teknologi. Ideelt hadde man ønsket mer på disse områdene. Nettopp derfor bestemte programstyret i de kommende utlysningene å prioritere området Menneske og natur, og deretter Teknologi og materielle omgivelser. Kunnskap, velferd, mangfold kommer først i 2020. Dette ventes å endre innholdet i prosjektenes temaer. Programmet legger for øvrig opp til utlysninger hver ca. 15. måned, med økonomiske rammer på ca. 80 mill. kr, for å holde en jevn bevilgnings- og forbruksprofil.

Bevilgningsprofilen gjenspeiler i stor grad det særlige hensynet til humaniora, ved at 57 prosent av bevilgningene går til humanistisk forskningsinnsats. Dette er likevel en nedgang på ti prosent fra året før – til fordel for samfunnsvitenskap som øker fra 30 til 40 prosent. Dette kan synes dramatisk, men tallene er så vidt små (totalt 51 mill. kr) og konkrete prosjekters oppstart og avslutning påvirker dette. Medievitenskap er relativt stor i SAMKUL, med 5 mill. kr, men denne tverrfaglige fagdisiplinen rubriseres som samfunnsvitenskap. "Den mest humanistiske disiplinen blant samfunnsvitenskapene", sosialantropologi, var for øvrig største disiplin i SAMKUL i 2017, med sju mill. kr, med filosofi hakk i hæl. Det hører med til diskusjonen at tallene er forbundet med en viss usikkerhet, knyttet til vanskelighetene med å anslå nøyaktig hvor mye fagdisiplin a og fagdisiplin b "får" av den samlede bevilgningen til fler- og tverrfaglige prosjekter.

Som del av sitt brede sektoransvar, finansierer Kulturdepartementet om lag ti prosent av programmets inntekter. En mye større andel av prosjektporteføljen er klart relevant for KUDs politikkområder, på kultur- og medieområdet og ikke minst på tros- og livssynsområdet.

Forskningskapasitet

Programmets bevilgninger forutsettes å bidra til økt kapasitet i miljøene ved at midlene gir nye muligheter for relevante forskningsmiljøer. Samtidig som SAMKULs andel av forskningsmidlene i disse miljøene er svært liten, vil forhåpentlig profilen på hva SAMKUL etterspør bidra til at nye forskningsområder "åpnes" for humanister og kulturforskere. Uten at det foreligger noen institusjonsmessig prioritering, går SAMKULs bevilgninger særlig til universitetene: UoH-sektoren mottok nær ¾ av midlene – en liten økning fra 2016.

I de første utlysningene var rekruttering ønsket. I 2017 var det registrert 19 doktorgrads- og 14 postdoktorstipendiater, om lag som for 2016. Blant doktorgradsstipendiatene er det en stor overvekt kvinner. Blant prosjektlederne er det derimot en viss overvekt av menn (57 mot 43 prosent). Programstyret har notert kjønnsbalanse som et viktig sjekkpunkt i kommende søknadsbehandlinger.

Overføringene gikk ned også i 2017, men er fremdeles høye (21 av 82 mill. kr). Dette skyldes bl.a. at SAMKUL i 2017 fikk ansvaret for forskningsdelen av Regjeringens handlingsplan mot antisemittisme – og dermed nye 5,3 mill. kr i inntekter i 2017. Langtidsbudsjettet viser at overføringene går videre ned mot null i løpet av et par år.

Forskningskvalitet/Innovasjonsgrad

I 2017 var det kun én mindre utlysning av midler til forskerprosjekter (Nasjonale minoriteter), hvor søknadene ble vurdert av internasjonale fagekspertter. De tre innvilgede søknadene hadde alle meget god kvalitet og fikk samlet karakter 6. Fra tidligere utlysninger av forskningsmidler har om lag kun ti prosent av søknadene blitt innvilget, og disse har med ett unntak alle hatt karakter 6 eller 7.

SAMKUL-forskningen er klassifisert som grunnleggende forskning, men mange prosjekter har et anvendt perspektiv. Selv om antallet vitenskapelige publikasjoner som sådan ikke er lavt (90, sett opp mot 30 forskningsprosjekter), er det i 2017 registrert et lavere antall enn i 2016. Programstyret og administrasjonen vil følge nøye med på utviklingen framover. Flere stipendiater har vært forsinket, men innenfor prosjektene ble likevel to doktorgrader avlagt i 2017. I 2018 forventes det opp mot sju.

Internasjonalt samarbeid

Internasjonalt samarbeid er nevnt som en prioritering i alle utlysninger av midler til forskning og nettverk. I sistnevnte utlysninger har det også vært en klar prioritering av søknader med planer for prosjektutvikling, ikke minst rettet mot internasjonale finansieringsinstrumenter, f.eks. Horisont 2020. Programmet har i alle år hatt en løpende utlysning, "Internasjonaliseringsmidler", hvor prosjektene kan søke om ekstra gjesteforsker- og utenlandsstipend eller til prosjektforberedelse når de deltar i internasjonale utlysninger. Også i 2017 har det vært noe etterspørsel etter stipender, men ikke omfattende. Her må nevnes at mange prosjekter allerede ved søknadstidspunkt legger inn utenlandsopphold og annet internasjonalt samarbeid. Forskere ved utenlandske læresteder er tett integrert i de aller fleste prosjektene. Tallene for internasjonalt samarbeid viser en viss nedgang, men bl.a. grunnet usikkerhet knyttet til beregningen av dette bør ikke nedgangen tillegges vekt.

Forskningssystemet

Som et program for grunnleggende forskning har SAMKUL i all hovedsak utlyst – og bevilget til – forskerprosjekter. Gjennom bevilgninger på opptil 10 mill. kr pr. prosjekt sikrer disse langsiktighet og en viss konsentrasjon og miljøstøtte, samt rekruttering, i tillegg til samarbeid og flerfaglighet.

I utlysning og søknadsbehandling legger programstyret ikke vekt på type institusjon eller geografisk tilhørighet, det er kvalitet og relevans som avgjør. I 2017 gikk 26 av 51 mill. FoU-kr til Oslo og Akershus, mens Vestlandet og Trøndelag sto for henholdsvis 15 og fire mill. kr, sistnevnte noe ned.

Nord-Norge (UiT) har økt med to mill. kr, til fire. Dette gjenspeiler i stor grad søknadsmassen, og slik sett har programmet en tilfredsstillende spredning. Det er ingen gjennomgående forskjeller i prosjektenes tematikker sammenholdt med geografisk eller institusjonsmessig tilhørighet. Universitetene mottar vel 70 prosent av midlene, mens instituttene mottar 25 prosent.

Kommunikasjon og rådgivning

Tradisjonen tro arrangerte SAMKUL-programmet i 2017 to møteplasser, en ekstern og en for programmets forskere og styre. På et åpent møte med over 100 deltakere satt programmet oppfølgingen av Humaniorameldingen på dagsorden. Sentralt i innledninger og debatt sto humanioras relevans og *impact*, og dette var også tema for det interne programseminaret.

Formidling og utadrettet virksomhet er prioritert, i utlysninger og i programmets virke, bl.a. gjennom en løpende utlysning hvor prosjektene kan søke om inntil en halv mill. kr til særskilte kommunikasjonstiltak. Utstillinger og TV-dokumentarer basert på forskningen i prosjektene er blant det som er finansiert, men også bruk av sosiale medier, produksjon av you tube-filmer mm. har fått midler. SAMKUL finansierte to utstillinger på Bryggens museum i Bergen i 2017: Om migrasjon i middelalderen basert på bioarkeologisk forskning, og en om Palmyras historie og kulturarv på bakgrunn av forskning om hva som bandt folk og lokalsamfunn sammen i romertidens indre Middelhav. Begge ble godt besøkt, den første av skoleklasser, den andre også av syriske flyktninger.

Omfanget av søknader og tildelinger var om lag det samme i 2017 som tidligere, og programstyret vil fortsette denne ordningen. Den bygger opp under synligheten av humaniora og kulturforskning, og er en måte å styrke dens gjennomslag og samfunnsrelevans på.

Inntekter og ressurser

I 2017 besluttet Forskningsrådet å prioritere SAMKUL med innenfor bevilgningen fra KDs sektorovergripende midler med 25 nye mill. kr fom. 2019. Dette gjorde at framtidige utlysninger innenfor SAMKULs egne prioriterte områder og perspektiver kan økes til et akseptabelt nivå, samtidig som programmet kan styrke innsatsen i å integrere humaniora i utlysninger i regi av andre programmer. Slik sett så er inntektsutviklingen tilfredsstillende. På den annen side vil budsjettvekst ytterligere kunne styrke innsatsen mot andre programmer, og slik sett bidra enda mer til Forskningsrådets oppfølging av Humaniorameldingen.

Så sant bevilgningene fra KMD og KD til forskning om gruppebaserte fordommer i skolen og om nasjonale minoriteter videreføres som planlagt minst ut 2021, vil forpliktelsene på disse områdene kunne innfris. KUDs bevilgning utgjør en mindre, men viktig, del av inntektene til den allmenne kulturforskningen i SAMKUL, og i Langtidsbudsjettet er KUD-midlene regnet med.

Nøkkeltall

(se neste side)

NØKKELTALL FOR SAMKUL-programmet					
Antall	2016	2017	Bevilgning (mill. kroner)	2016	2017
Medlemmer i programstyret 31.12	9	9	FoU-inntekter	48	53
Dag Elgesem, UoH (leder)	x	x	Kunnskapsdepartementet sektorovergripen	0	40
Ellen Krefting, UoH	x	x	Kunnskapsdepartementet	40	4
Sune Lægaard, UoH - DK	x	x	Kulturdepartementet	6	6
Inger-Lise Saglie, UoH	x	x	Kommunal og moderniseringsdepartementet	2	3
Bente Ailin Svendsen, UoH	x	x			
Sverker Sörlin, UoH - S	x	x			
Aksel Tjora, UoH (til 1.7.17)	x	x	Disponibelt budsjett	81	82
Liv Ingeborg Lied, UoH (vara til 30.6.17, så farv)	x	x	Forbruk	52	61
Kristoffer Hansson, UoH - S (møtende vara)	x	x	Overføringer	29	21
Antall programstyremøter	4	4			
			Intern administrasjon - bidrag	3	3
Totalt antall aktive prosjekter	55	49	Ekstern administrasjon	0	0
Antall utlysninger	4	5	Drift, søknadsbehandling	1	0
herav fellesutlysninger	1	0	Kunnskapsgrunnlag og utredning	0	0
Antall søknader	137	108	Kommunikasjon og formidling	0	0
Antall søknader med karakter 6 & 7	32	30	Prosjektbevilgninger	47	51
Antall nye prosjekter	17	9			
Antall avsluttende prosjekter	7	27	Temamerkinger:		
Innvilgelsesprosent			Tema/område Kultur	47	51
Utlysning 1 Nasjonale minoriteter		33 %	Tema/område Velferd, arbeidsliv, utdanning	7	10
Utlysning 2 Gruppebaserte fordommer i skolen		16 %	Tema/område Mat	2	1
Utlysning 3 Formidling for SAMUL-prosj. (løpende)	86	71	Tema/område Bedre helse og helsetjenester	1	1
			Tema/område Miljø og klima	3	0
Antall prosjektledere	55	49			
Antall nye prosjektledere	17	9			
Andel kvinnelige nye prosjektledere	41 %	44 %			
Andel kvinnelige prosjektledere	44 %	43 %	Søknadstype Forskerprosjekt	39	45
Andel kvinnelige prosjektledere blant søkere	56 %	57 %	Søknadstype 2 Annen støtte	4	5
Doktorgradsstipend (årsverk/antall)	10,1/13	8,8/14	Personlig postdoktorstipend	3	1
Menn	3,2/4	1,8/3			
Kvinner	6,9/9	6,9/11			
Postdoktor (årsverk/antall)	13,9/20	12,1/19	Fagområder:		
Menn	8,4/10	7,2/9	Humaniora	32	29
Kvinner	5,5/10	4,8/10	Landbruks- og fiskerifag	0	0
			Mat.nat.	0	0
Avlagte doktorgrader	1	2	Samfunnsvitenskap	14	20
Menn	0	2	Medisin og helsefag	1	1
Kvinner	1	0	Teknologi	0	1
Antall prog. konferanser og arrangementer	2	2	Grunnforskning	44	48
			Anvendt forskning	3	3
Faglig publisering:			Utviklingsarbeid	0	0
Publisert artikkel i periodika og serier	92	47			
Publisert artikkel i antologi	59	37	Universitet- og høyskolesektor	32	37
Publiserte monografier	11	6	Instituttsektor	15	11
Formidling, samfunnspåvirkning:			Næringsliv	0	0
Rapporter, notater, artikler, foredrag på møter	270	276	Øvrige institusjoner	0	3
Populærvitenskapelige publikasjoner (artikler)	103	91			
Oppslag i massemedia (aviser, radio, TV mnd)	193	149			
Innovasjonsresultater:			Internasjonalt samarbeid		
Ferdigstilte nye/forbedrete metoder/modeller	2	0	Prosjektsamarbeid	15	14
Ferdigstilte nye/forbedrete produkter	0	0	Inngående/utgående mobilitet	5	2
Ferdigstilte nye/forbedrete prosesser			Stimuleringsmidler	0	0
Ferdigstilte nye/forbedrete tjenester	0	0	Vertskap	0	0
Søkte patenter	0	0	Samarbeid om utlysninger	0	0
Inngåtte lisensieringskontrakter	0	0			
Nye foretak som følge av prosjektet	0	0			
Nye forretningsområder i eksisterende bedrifter	0	0			
Bedrifter i prosjektet som har innført nye/forbedrete tjenester	1	0	Landsdel		
Bedrifter utenfor prosjektet som har innført nye/forbedrete tjenester	1	0	Agder og Rogaland	0	3
Bedrifter i prosjektet som har innført nye/forbedrete tjenester	1	2	Vestlandet	11	15
			Oslo og Akershus	27	26
Samarbeidspartnere i prosjektene			Sørøstlandet	0	0
Antall UoH-sektor	25	22	Hedmark og Oppland	0	0
Antall Instituttsektor	13	15	Trøndelag	8	4
Antall Næringsliv	4	2	Nord-Norge	2	4
Antall Helseforetak	0	0	Svalbard og Jan Mayen	0	0
Antall Utland	29	29			